

At leve med den tabuiserede fortid

Overlevende og deres børn lider under de traumer, man kaldte kz-syndrom, men ved at få hjælp til at bryde tavsheden får mange en ny mening med livet

Hédi Fried: Ett tredje liv.

Från jordbävning i själen till meningsfull tillvaro.

Natur och Kultur, Stockholm, 2000. 203 s.

Af Silvia Goldbaum Tarabini

Elie Wiesel har skrevet, at hans fortid er ham selv; hvis han begravet den, begravet han med den. Det er samme dilemma psykologen Hédi Fried beskriver. Hun arbejder med, hvordan man kan få overlevende fra kz-lejrene til at leve med deres fortid i stedet for at fortrænge den. Når de fortrænger deres oplevelser i kz-lejrene, fortrænger de også de følelser, der knytter sig til oplevelserne, og de mennesker, de var dengang, og før det skete - dette afskærer dem fra at leve, at have nære relationer med deres børn og være i stand til at leve et liv uden skam.

Hédi Fried er født i Sighet i det nuværende Rumænien. Hun blev deporteret til Auschwitz og derfra videre til Bergen-Belsen, hvorfra hun kom til Sverige med De Hvide Busser. Som 30-årig begyndte hun at læse til psykolog, men pga. sin mands død færdiggjorde hun først sit studium, da hun var midt i 50'erne. I 1982, som 58-årig, fik hun autorisation til at praktisere som psykolog. Hun blev tilknyttet dagcenterprojektet "Cafe 84", et værested for overlevende.

De accepterede hende, ikke som psykolog, men som overlevende - idet de ikke selv mente, at de havde behov for hjælp. Og Hédi Fried så netop ikke deres symptomer som symptomer på sygdom, men som normale reaktioner på unormale hændelser. I "Cafe 84" arbejdede hun sammen med andre overlevende på,

hvordan de skulle håndtere minderne, leve med dem og få dem på afstand uden dog at afskrive dem og fortrænge dem. For minder er en hjælp og ikke en hindring for fremtiden.

Når tavsheden ophører

Bogen beskriver hele dagcenterprojektet og nogle af de mennesker, der kommer der. Den veksler mellem ideer om værestedet og case-beskrivelser af dets brugere. Hvordan "Cafe 84" har ændret deres liv og hjulpet dem til en meningsfuld tilværelse. Projektet opstod, da man i Judiska församlingen i Stockholm indså, at der måtte gøres noget for de overlevende, der led af det, som førhen kaldtes kz-syndrom og i dag kaldes posttraumatisk stresssyndrom. Der var behov for et sted, hvor disse mennesker kunne møde hinanden og føle sig forstået.

I første omgang var der tale om ensomme mennesker, der aldrig havde fået bearbejdet traumatet over, hvad de oplevede i koncentrationslejrene. For mange var det at tale om oplevelserne umuligt af flere årsager: Da de kom hjem (eller kom til Sverige), blev de mødt med en mur af uforståenhed: Dels troede folk simpelthen ikke på, hvad de fortalte, fordi en sådan ondskab er ubegribelig. Dels mente mange, at man for at komme videre hellere måtte tie og glemme end at fortælle. Man måtte bygge et nyt liv op, og derfor fortrænge det gamle, det man havde inden lejrene.

Det afgørende i "Cafe 84" er opdagelsen af, at når tavsheden ophører, når man åbent kan tale om, hvad der skete, så ophører også skammen. De overlevende føler styrken i, at de

har overlevet og ser sig ikke længere som ofre.

Fordi de kan tale, får mange også ny mening med livet - de ser et formål med deres overlevelse, og mange involverer sig i projekter, hvor de giver deres vidnesbyrd videre til de yngre generationer for at undgå, at noget lignende kan ske igen. Disse mennesker får efter mange års tavshed mulighed og rum til at tale og blomstrer op, de får et bedre forhold til deres børn - deres liv får ny mening. Mennesker har behov for nærvær, værd og mulighed for at tale - det er grundlæggende for, at de trives.

Andengeneration

Senere kom der også børn af overlevende til "Cafe 84". Den såkaldte andengeneration, som i mange tilfælde har nedarvede traumer, fordi de voksede op i en familie, bygget op om store tabuer - man berørte simpelthen ikke, hvad der var hændt under krigen. For hvem vil fortælle sine børn om, hvor grusom verden kan være? Og børnene følte ikke, at de kunne spørge om det, de anede, men aldrig fik at vide direkte - for ville det ikke bare tilføre forældrene endnu mere smerte?

Traumerne nedarves i familien, selvom der aldrig er blevet sat ord på dem. Ofte er andengenerationen opvokset i tavshed, de kender intet til forældrenes historie. Dette skyldes flere ting: Dels forældrenes ønske om at skåne børnene for at høre om verdens grumhed, dels deres ønske om at assimilere sig - for ikke igen at blive skilt ud og forfulgt.

Dette punkt er meget vigtigt, fordi netop assimilation gør menne-

sker rodløse – at man fravælger sit sprog, sine traditioner og sin historie for så at forsøge at tilegne sig nyt sprog, nye traditioner og ny historie. Hvor helhjertet ønsket end er, har det sjældent et positivt udfald, fordi mennesker er sammensatte naturer, der har brug for rødder. Derfor må man tale om fortiden, man må lade sin historie og kultur være en integreret del af sit jeg for at være et helt menneske – på samme måde som man må integreres i samfundet – men der er stor forskel på integration og assimilation.

Dialog

Efter at have styret samtalegrupper med både overlevende og deres børn, lavede Hédi Fried en dialog-work-

shop, hvor overlevende og anden-generation mødtes. Hun dannede små grupper, hvor en voksen og et "barn" blev sat sammen for at tale. De var ikke i familie, men på denne måde blev der løst op for nogle tabuer, og efterfølgende gik de hver især hjem og talte med deres egne forældre/børn om, hvad de havde oplevet i lejrene, eller hvordan det var at vokse op med forældre, der overlevede. Hvordan det var at adskille sig fra de andre børn.

Bogen beskriver et vigtigt projekt, der samtidig fortæller os, at det aldrig er for sent at tage hånd om sårede sjæle og muligheden for at give dem et bedre liv. Det er aldrig for sent at finde en mening med tilværelsen.

Hédi Fried har skrevet to andre bøger: *Skärvor av ett liv: Vägen till och från Auschwitz*, 1992, hvor hun skildrer sin barndom og ungdom og *Livet tillbaka*, 1995, om sin egen svære vej tilbage til livet.

Hédi Fried opregner både i forordet og efterordet fire grunde til bogens tilblivelse:

For at de døde ikke skal glemmes
 For at noget sådant aldrig skal kunne ske igen
 For at rehabilitere de overlevende
 For at værne om demokratiet

Silvia Goldbaum Tarabini er cand. mag. i litteraturhistorie.